

Slovenski Pravniki

Leto LIII.

Ljubljana, aprila 1959.

Štev. 3.—4.

Ob petdesetletnici „Pravnika“.

Govoril na svečanem zborovanju dne 18. marca 1959

dr. Vladimir Ravnihar.

Doletela me je čast, da Vam, gospoda moja, na tem svečanem zborovanju, govorim spominski govor ob praznovanju petdesetletnice našega društva „Pravniki“. Ne pričakujte od mene letnic in števil, kronike in statistike, saj je to dolžnost v izčrpnih podatkih opravila „Spominska knjiga“, ki leži pred nami. Hočem le v širokih potezah orisati vlogo, ki jo je to odlično naše društvo igralo v kulturni in politični zgodovini našega naroda. Če hočemo to vlogo od prvega početka pa do danes pravilno vrednotiti, se moramo uživeti v dobo društvenega postanka, kakor tudi v kasnejše njegove življenjske dobe. Samo s popolnim poznanjem teh dob in njihove zgodovine, z razumevanjem okolja, v katerem se je gibalno društveno delo, samo s tem perspektive gledano, pravim, bo naša sodba tudi pravična. Napačno bi bilo, in v tem pogledu rado grešijo mlajša pokolenja, ako bi gledali na stvar samo z današnjega obzorja, z vidika sedanjega položaja našega naroda.

Močno zarezo v društveno udejstvovanje je napravil konec svetovne vojne, konec, ki je obenem početek naše svobode. Ločitev v dve različni epohi s to zarezo je kar očitna. Če je v prvem obdobju društveno delovanje imelo izrazito narodno-obrambno političen značaj in je znanstveno udejstvovanje teklo nekam vzporedno, kolikor nam je pač bilo to udejstvovanje potrebno za izvajanje političnega dela društvenega programa, se je društvo v novi dobi takoj znašlo ter — zavedajoč se svoje pomembnosti in svojih nalog v novih razmerah — preneslo težišče svojega delovanja na znanstveno delo v pouk svojemu članstvu in na delo, ki naj služi konsolidaciji naše mlade države na vseh njenih pravnih področjih. Torej zopet politično delo, toda sedaj narobe kakor v prvi epohi, ne več kot cilj in svrha, ampak kot spremsivo znanstvenega udejstvovanja.

Postanek društva ne pada v rano mladost naše narodne renesanse. Ni to nikak očitek, je to le posledica naravnega razvoja v socialni strukturi našega naroda. Slovenski ta-

bori so bili takrat že zgodovina, čitalniška doba v zatonu. Minila je romantična doba našega narodnega preporoda. Narodna zavest je bila predramljena. Krepil se je naš srednji stan, naraščala številčnost naše inteligence. Golo navdušenje je moralo napraviti prostor stvarnosti. Vzniklo je trezno spoznanje, da je treba, če hočemo zrasti v samostojen, samozavesten narod, resnega, premišljenega, požrtvovalnega, predvsem pa sistematičnega dela v vseh panogah narodove kulture, dela, ki gre roko v roki z gospodarsko osamosvojitvijo.

To spoznanje nam je med drugim tudi ukazalo, da moramo temeljito pripraviti in pričeti borbo za osnovne pravice našega slovenskega naroda kot enega izmed slovanskih narodov, ki jih je bila nesrečna usoda vklenila v spone avstro-ogrske monarhije. Boj za politično enakopravnost, za enakopravnost njegovega jezika v šoli, v uradu in v javnem življenju! Enakopravnost vseh „v deželi navadnih jezikov“ (landesüblich) nam je bil člen XIX. državnih osnovnih zakonov sicer v načelu priznaval, toda od svojega postanka v ustavi leta 1867. pa do razpada monarhije navedeni člen ni doživel ustrežajočega izvršilnega zakona. Ostal je na papirju, za nas pa le tolike vrednosti, da smo se lahko nanj sklicevali v dokaz nam storjene krivice in v dokaz besedolomstva in pristranosti tedanjih naših oblastnikov.

Razni razpisi in naredbe pravosodnega ministrstva so v onih časih sicer skušali dati nekaj pravic našemu jeziku, toda prav ti razpisi in naredbe dokazujejo, kako zelo je bila na sodiščih de iure in de facto omejena in utesnjena raba slovenskega jezika in da o kaki enakopravnosti z nemškimi jezikom ni bilo niti govora. Upravna oblastva pa kakih pravic niti v načelu niso pripoznavala.

Razpis z dne 15. marca 1862., naslovljen na predsedništvu višjih deželnih sodišč v Gradcu in v Trstu, je ukazal rabo slovenskega in hrvatskega jezika v kazenskih pravnih „nach Tunlichkeit und Möglichkeit“. Razpis iz leta 1866. je raztegnil veljavo tega razpisa tudi na civilne pravde; „gledati je na to“, tako pravi razpis, „da so sodniki zmožni slovenskega odnosno hrvatskega jezika“.

Z razpisom z dne 5. septembra 1867., namenjenim predsedništvu višjega deželnega sodišča v Gradcu, je ministrstvo glede sodišč na Kranjskem izreklo, da je s stranikami, ki so zmožne s a m o slovenskega jezika, razpravljati v tem jeziku in v njem pisati zapisnike. Z naredbo z dne 14. aprila 1882. (minister Čeh Pražak) se je ta za Kranjsko

veljavni razpis razširil na ves obseg sodnega okrožja celjskega in mariborskega ter na slovenske kraje Koroške. Tudi je bilo rečeno, da mora slovensko uradovanje, ki je bilo dotlej pripuščeno samo po možnosti in umestnosti, biti v bodoče brez vsake omejitve. Naredba z dne 8. aprila 1885. je naročila višjemu deželnemu sodišču v Gradcu kot apelacijskemu sodišču, da razpravlja in izda sodbe na slovenskem jeziku v pravnih, v katerih se je na prvi stopnji razpravljalo v slovenskem jeziku.

Vsi ti razpisi in uredbe so veljale samo za občevanje s strankami, za „n o t r a n j e u r a d o v a n j e“ je imela izključno veljavo nemščina. V tem oziru tudi na Kranjskem ni bilo izjeme. Pravosodni minister je na neko interpelacijo odgovoril, da postavlja člen XIX. vodilno načelo samo za pravico jezika „pravo iščočega prebivalstva“ (der rechts-suchenden Bevölkerung), ne pa za notranje uradovanje.

V praksi seveda so bili razpisi odnosno uredbe pravosodnega ministrstva tako rekoč brez pomena in učinka. Na Kranjskem so se že še upoštevali in tudi na Primorskem, na Štajerskem in Koroškem, kar so v celoti imeli za nemško ozemlje, pa se nemški sodniki zanje kratkomalo zmenili niso in so jih brezobzirno prezirali, češ da razpis ali naredba še ni zakon. Vsak je delal po svoji volji, ki je vsekar, tudi na pritožbo, obveljala in ostala nekaznovana. Proti pojmu „v deželi navaden jezik“ so postavili pojem „v deželi p r i s o d i š č u n a v a d e n j e z i k“ (gerichtsüblich). Ako naj povem, da je še leta 1881. izreklo vrhovno sodišče za nično sodbo okrajnega sodišča v Kamniku, ker je bila izdana v slovenskem jeziku, češ da je na Kranjskem izključno nemščina v deželi navaden s o d n i jezik, potem je že edino s tem dejstvom prikazana vsa naša tedanja mizerija. To v letu, ko je v to dvorano prvokrat vkorakala slovenska večina mestnega občinskega sveta ljubljanskega!

V takih razmerah torej se je spočelo novo društvo „P r a v n i k“, ki naj bi mu pripadla naloga, da organizira in sistematično vodi boj za pravico našega jezika pri sodiščih in drugih oblastvih.

Ta, pravi namen društva so govorniki na ustanovnem občnem zboru čisto odkritosrčno in brez ovinkov izpovedali, čeprav so ga v pravilih samih maskirali kot smoter društva: gojiti pravne in državne vede. Politične razmere so torej priklicale na dan novo društvo, potem ko so se bili že pred tem oglašali posamezniki, poudarjajoč nujno potrebo po ustanovitvi takega društva. Med take glasove štejemo tudi razne poskuse z izdajanjem strokovnega gla-

sila od leta 1862. dalje kot predhodnika „Slovenskega Pravnika“, ki je z ustanovitvijo društva postalo njega glasilo, njegov vodnik in simbol, njegovo orožje, poglavitno sredstvo za doseg društvenih namenov, njegov neločljivi tovariš vse do današnjega dne. Idealizem, ljubezen do naroda in zavest dolžnosti napram temu narodu so bile glavne gonilne sile v srcih ustanoviteljev kakor tudi vseh poznejših delavcev v društvu.

Izpolnjevanje te dolžnosti v onih prvih časih ni bila lahka stvar. Mnogi, ki so bili v srcu z nami, so morali, čeprav sicer izvrstne moči in dobri pravniki, spričo razmer stati ob strani. Značilno je, da so bili mnogi pravniki naročeni samo na glasilo, češ da je za njih reputacijo boljše, če niso člani. Seveda so naši oblastniki že takoj po ustanovnem občnem zboru, ki se je na njem govorilo o pravnem namenu društva, zaslutili ex ungue leonem in za kakega ambicioznega državnega uradnika res ni bilo priporočljivo, če se je o njem zvedelo, da je član neprikrito „nacionalnega“ društva.

Toda vse to ni oplašilo in vzelo poguma možem, ki so se zbirali krog novega društva. Društvo si je začrtalo smer in cilj, program, ki naj ostvari vse društvene smotre. Ena glavnih točk tedanjega programa je bila, da si oblikujemo brezhiben pravniški jezik, ustvarimo svoje izrazoslovje, terminologijo. Dotlej v tem pogledu ni bilo enotnosti. Vsak je krožil izraze po svojem okusu. Slovenski prevod Državnega zakonika po svoje, „Slovenski Pravniki“, ki so bili izhajali tekom časa do ustanovitve društva, zopet po svoje. Neminljiva zasluga našega društva je bila, da nam je po smotrnem in trudapolnem delu v razmeroma kratkem času štirih let dalo pravniški jezik, ki ni v ničemer zaostajal za pravniškim jezikom drugih narodov. Babnikova pravna terminologija, ki nam je dala enotnost in stalnost pravniškega izražanja, je bilo standard-delo, znanstvena podlaga za ves nadaljnji razvoj našega pravniškega jezika. V njem je pisalo društveno glasilo, v njem so bili pisani zakoniki, ki jih je izdajalo društvo, njemu se je prilagodilo uredništvo „državnega zakonika“, v njem so se glasile vloge na sodišča in druge urade, v njem sodbe in odloki. S tem smo ovrgli vsak predsodek, izpodbili očitek proti znanstveni uporabi slovenskega jezika ter nasprotno podali nov dokaz za prožnost, izglajenost ter veliko izrazno sposobnost Prešernovega jezika, za njega uporabo ne samo za ljudsko govorico in leposlovje, ampak tudi za znanost, vedo in umetnost.

Predavanja, knjižnica, društveni sestanki so močno pozivljali društveno delo, širili krog članstva, utrjevali solidarnost slovenskega pravniškega občestva, krepili samozavest ter izzivali iniciativo. Že leta 1890. je društvo privzelo v svoj program „Slovensko pravno akademijo“, kar naj bi pomenilo zametek bodočega lastnega vseučilišča, in zahtevalo, da se obnove predavanja v slovenskem jeziku na obstoječih univerzah. Ironično je kvitiral pravosodni minister to zahtevo, češ da so predavanja v slovenščini na graškem vseučilišču neizvedljiva, ker ne vidi znanstveno izobraženih docentov. S tem pa je nehote društvu položil na srce, v katerem pravcu naj poglobi svoje delo: skrbeti za znanstveno izobražen naraščaj, ki naj se usposobi za pouk na najvišjem znanstvenem zavodu.

V vsem svojem delu je društvo uživalo podporo vse narodnozavedne javnosti. Ob strani so mu stali slovenski odvetniki in njihova organizacija „Zveza slovenskih odvetnikov“, slovenski notarji in — kolikor so jim dopuščale razmere — slovenski sodniki in redki uradniki slovenske narodnosti v upravni stroki. Politikom pa je društvo nudilo dragoceno gradivo, da so mogli na merodajnih mestih podpreti naše nacionalne zadeve in pritožbe s stvarnimi, neizpodbitnimi argumenti.

Pritožbe zaradi zapostavljanja našega jezika so bile na dnevnem redu in v državnem zboru je deževalo interpelacij. Čimbolj se je s smotrnim delom utrjevala narodna zavest v širokih množicah, tembolj je naraščal fanatičen odpor nemške birokracije, ki je v tem odporu imela vso potuho v višjih krogih. Neznosne razmere so bile zlasti pri sodiščih na Štajerskem, naravnost obupne pa na Koroškem. Če se je slovenska stranka količkaj izdala, da razume nemški, že je bil ves akt nemški. Na Koroškem celo slovenskim odvetnikom, čeprav pooblaščenec slovenskih strank, niso dopustili razpravljati slovensko. V nekem primeru je sodnik razglasil mirovanje postopanja, ker se odvetnika nista pokorila zahtevi, da morata razpravljati nemški. Zopet v drugem primeru je sodnik izjavil, da bo smatral, kakor da odvetnik ni navzoč, če bo govoril slovensko, to je, da bo stranka kontumacirana. V Pliberku je sodnik celo prepovedal, da v njegovi navzočnosti odvetnik ne sme govoriti slovensko z lastno stranko. In neposredno pred prevratom smo imeli na deželnem sodišču v Ljubljani predsednika, ki je prepovedal sodnikom in ostalemu osebju med seboj občevati drugače, kakor v uradnem nemškem jeziku, čim prestopijo prag sod-

nega poslopja. Burja, ki smo jo zbog tega skupno s Čehi pripravili v dunajskem parlamentu, ni odnesla tega predsednika.

Morda se Vam bo, gospoda moja, zdelo neumestno, da navajam vse te stvari, ves ta anahronizem, ki ga je med tem prerasla zgodovina. Toda ponavljam, da ne bi mogli pravilno pojmiti prave vrednosti našega društva za oni pa tudi za sedanjí čas, njegovih naporov in prizadevanj, če ne spoznamo težavnih razmer, ki so ravnale njegovo dejalnost. Današnjemu pokolenju, ki je vzraslo že v novih razmerah, se vidijo one prilike nepojmljive, morda celo smešne, enostavno rešljive, tako nekako kakor ono s Kolumbovim jajcem. Pomisliti pa je treba, da takratni boj za pravico neokrnjene rabe slovenskega jezika ni bil samo akademskega značaja, ampak da je bilo za nas važno socialno vprašanje, vprašanje kruha naši doraščajoči mladini. Slovenskemu sodniku se je sodna kariera redoma zaprla že v VII. činovnem razredu. Gremije pri deželnih oziroma okrožnih sodiščih v Celju, v Mariboru, v Celovcu so po veliki večini zasedli sodniki nemške narodnosti. Celo v Ljubljani so bili na pr. še leta 1911. Slovenci v gremiju deželnega sodišča v manjšini. Na sodišča na Štajerskem naš pravniški naraščaj sploh ni imel dostopa. Če niso imeli dosti sodnikov, ki so za silo lahko občevali s slovenskimi strankami, so njih mesta izpopolnili s tako imenovanimi „kurzovci“, ki so po parmesečnih tečajih dobili izpričevalo o znanju slovenskega jezika.

Podrobno delo, ki ga je opravljalo društvo „Pravnik“ v onih časih, vzporedno z ostalimi društvi in ustanovami vsega našega prosvetnega in gospodarskega organizma, je bilo politično delo v najplemenitejšem pomenu te besede. Na kocki je bilo naše življenje kot narod, šlo je za biti ali ne biti. In ono delo nam je pomagalo graditi samostojnost naše narodne individualnosti, pripravljalo pot k tedaj še nezasluteni svobodi. Vso pomembnost društva, kakor je bil med drugimi „Pravnik“, bi lahko zgostili v vprašanju: kaj bi v usodepolnem trenutku bilo iz nas Slovencev, ako vsega tega dela ne bi bilo!?

Ne, gospoda moja, društvo „Pravnik“ je eden izmed granitnih temeljnih kamnov, na katerih je zgrajena naša narodna samostojnost, samobitnost narodova in naša svoboda. Ono nam je na področju pravoznanstva pomagalo, dvigniti se na višjo kulturno raven, na raven, ki je merodajno merilo za vzporejanje z drugimi kulturnimi narodi, na nivo, s katerega so zrasle naše pravice ne samo do na-

rodove samosvoje eksistence, marveč do enakopravnega sedeža v društvu narodov. Kako bi se bil čul naš klic po lastni pravni fakulteti in po univerzi, da ni bilo „Pravnika“, ki je bil glasnik in pobornik te misli od svojega postanka dalje? Ali bi bil ta klic dovolj močan, da bi privabil v življenje našo Almam matrem Labacensem, da ni bil Pravnik z vsemi svojimi sodelavci pripravil življenjskih pogojev temu našemu vrhovnemu učnemu zavodu, sodelavci, ki so potem mnogi od njih postali ponos naše univerze? In kdo zopet je udaril temelje naši Akademiji znanosti in umetnosti, če ne „Pravnik“, ki je že leta 1925. povzdignil svoj glas po ustanovitvi takega zavoda? In omembe vredno prav danes je, da je že tedaj zakonski načrt za to ustanovo sestavil sedanji naš društveni predsednik, ki ga z drugimi odličnimi člani našega društva štejemo med prve naše „nesmrtnike“.

Pa kot klasična priča bi Vam mogel razodeti — saj sem bil imel visoko čast, da sem ob prevratu v prvi narodni vladi načeloval Poverjeništvu za pravosodje — da je bil to edini resor, ki je deloval brezhibno, kjer se je prehod iz starega v novi red izvršil gladko, brez trenj in težav ter brez usodepolnih eksperimentov. Saj smo imeli na razpolago cele generacije v Pravnikovem duhu in v njegovih tradicijah vzgojenih sodnikov, odvetnikov, notarjev. Z njimi smo bili sposobni založiti ne samo vsega po sklenjenem miru nam prisojenega skrčenega ozemlja, ampak vse do onih meja, koder je segal glas slovenske govorice. Preko noči smo mogli ustvariti svoje apelacijsko sodišče, zasedeno s tako izbornimi silami, da prav nič nismo pogrešali še kake tretje instance nad njim.

Tej pripravljenosti za veliki čas, ki je bila plod sistematične vzgoje celih pokolenj našega pravniškega naraščaja, se moramo tudi zahvaliti, da je društvo z nastopom druge periode svojega udejstvovanja takoj doumelo novi čas, njega potrebe in zahteve ter šlo s posebnim elanom na novo delo. Oproščeno borbe za jezikovno enakopravnost se je vse moglo posvetiti znanstvenemu delu. Navzven se kaže to udejstvovanje v odlično urejevanem društvenem glasilu „Slovenski Pravnik“, ki prav gotovo ne zaostaja za nobeno drugo tovrstno jugoslovansko revijo, v predavanjih, v založbi komentiranih zakonov, v pravniških kongresih, v stremljenju, da dobimo društveno knjižnico in čitalnico, to pa, če Bog da v svojem lastnem pravniškem domu. Seveda v hotenju, znanstveno obdelovati pravniško snov, vzgajati dobro podkovan in izobražen pravniški naraščaj,

društvo ni več osamljeno. Poleg sebe ali — če hočete — nad seboj ima pravno fakulteto naše univerze z njenimi seminarji, z njenim „Zbornikom znanstvenih razprav“, ima „Društvo za pravno filozofijo in sociologijo“ in ima v naj-novejšem času „Akademijo znanosti in umetnosti“. Ne samo, da brez zavisti, ampak s ponosom gleda na te ustanove. Saj z zadoščenjem spoštuje v njih plodove svojega lastnega dela in še z večjim zadoščenjem časti predstavnike teh ustanov kot svoje lastne odlične člane. Ono samo pa vedno vidneje prevzema potrebno in zavidanja vredno vlogo — v se učiliške ekstenze.

V društvenem glasilu z njegovimi znanstvenimi razpravami o aktualnih pravnih problemih, s priobčevanjem odločb vrhovnega in upravnega sodišča, s književnimi poročili o domači in tuji pravni literaturi, z obveščanjem o stanju prava in zakonodaje v inozemstvu — se nabira dragocena učna snov ne samo za pravniški naraščaj, ampak za vsakega praktičnega jurista.

In še v nečem je prav značilno označena doba notranje poglobitve društvene dejavnosti: v njegovem stremljenju, v izvrševanju prostovoljno nase prevzete dolžnosti, da kot preizkušen svetovalec in sotrudnik s svojim vplivom pomaga pri ustvarjanju in razvoju pravnega reda v naši mladi državi, ob delu za takoimenovano zenačenje zakonov. To je — kakor sem bil omenil uvodoma — politična stran njegovega udejstvovanja v novi dobi. Zares patriotično delo.

Zenačenje zakonov je spričo toliko različnih pravnih področij kot jih ima naše državno ozemlje, delikatna zadeva. Če že zenačenje formalnega prava ne zadeva toliko na odpor, pa je kočljiveje z zenačenjem materialnega prava. Pravo ni mrtva stvar. Ono ni samo otipljiva pravna norma, ki jo narekuje zakonodavec. Ono živi svoje življenje, intimno zvezano z življenjem ljudstva, iz katerega se je porajalo in organski razvijalo, kakor so pač nanesle kulturne, socialne in gospodarske prilike. Ukoreninjeno v ljudstvu — pri tem ne mislim samo na običajno pravo — bi se reklo, delati mu silo, ako bi se mu oktroirale neke norme, ki so tuje ljudskemu pravnemu čutu. Zenačenje zakonov — kakor bi bilo politično morda oportuno — zahteva dobrega premisleka in tehtnega preudarka. Vsaka pre nagljenost bi utegnila biti na škodo dobremu namenu. Naše društvo se je z vso vnemo lotilo te svoje naloge — kažem le na materialije k osnutku občega državljanskega zakonika — ter s tem podalo nov dokaz o svoji življenjskosti. Iz tega razloga

lahko rečem, da bi pri nas in za današnje razmere morali naravnost ustvariti pravniško društvo, če bi ga že ne imeli.

Našemu jubilantu ob njegovi petdesetletnici, ko ne samo, da ne kaže kakšnih starostnih pojavov, ampak se nam predstavlja v mladostni svežosti, izrekamo — kakor se tako spodobi ob vsakem jubileju — svoje odkritosrčne čestitke. Še več kot to pa izrekamo njemu, kakor tudi vsem pokojnim in še živečim požrtvovalnim sodelavcem globoko občuteno zahvalo za veliko, plodonosno, res nacionalno delo, ki so ga bili opravili v korist narodu in naši državi. In ko mu njegova lastna življenjska gibalna sila prorokuje še lepo bodočnost, naj društvo „Pravnik“ te naše čestitke in to našo zahvalo sprejme v spodbudo za nadaljnje koristno delo, kot popotnico na pragu svoje stoletnice. Društvo „Pravnik“ naj živi v čast in ponos našemu narodu!

Omejitve poslovanja gospodarskih zadrug.

Dr. Milan Škerlj.

(Konec.)

Eno najvažnejših vprašanj kazenskih sankcij je vprašanje, ali ni kazniv tudi nezadružnik ali tisti zadružnik, ki, poslušoč z zadrugo, krši zakon. §§ 111 in 112 zgz. se v posameznih dejanskih stanih izražata različno. V njima so kazenske določbe, ki se izrečno obračajo zoper določene osebe — člane organov, likvidatorje, uslužbence, pooblaščenca zadruge, pa tudi določbe, ki se vsaj na prvi pogled obračajo zoper vsakogar, „kdor“ stori ali opusti to in to. Obe zgoraj navedeni kazenski sankciji, ki prihajata tu v poštev, se začenjata s „kdor“ in bi bili po golem besedilu uporabljivi tudi zoper nezadružnika in zadružnika, ki poslujeta z zadrugo zoper zakon. Tako tolmačenje bi torej ustrezalo besedilu in bi bilo brez dvoma prav posebno uspešno sredstvo za pobijanje poslovanja z nezadružniki. Ali je pa res tako mišljeno in hoteno? Če bližje pregledamo primere sankcij, ki se začenjajo s „kdor“, najdemo, da krog oseb, pogodjenih s „kdor“, ni v vseh primerih isti. V § 110, št. 6., treba „kdor“ tolmačiti v zvezi s § 118, odst. 7. in s § 119, odst. 1., in ga omejiti v tem smislu. V § 111, odst. 1., št. II. je „kdor“ omejen na osebe, ki so po zakonu dolžne ali upravičene, da za